

TUSCULANARUM QUESTIONUM

LIBER TERTIUS.

De agritudine lenienda.

ARGUMENTUM.

Prefatio hujus libri in laudibus philosophiæ versatur: quæ cum medicina animi sit, eaque in potestate nostra, queritur, multum & honoris haberi, & temporis tribui medicina corporis, illam autem contemni & negligi: cap. 1-3. Ipse autem liber in eo versatur, ut, agritudinem non cadere in sapientem, demonstretur. Præmittit cap. 1-5. argumenta leviora, & a verbis Latinorum ducta, qui omnem animi affectionem, rationis lumine carentem, insaniam, amentiam, dementiam appellent, adeoque a sapiente removeant. Sequuntur deinde argumenta Stoicorum contraria: cap. 6-10. Quibus expositis, suo more & diffusius aliquanto ista & latius dicit. Ostendit ergo cap. 11. omnis agritudinis non modo, verum cæterarum etiam perturbationum, causam esse ab opinione repetendam, & agritudinis quidem ab opinione magni mali præsentis, & quidem recentem opinionem talis mali, ut in eo rectum videatur esse, angi. Ex hac definitione in tres partes abit disputatio, quarum prima docet agritudinem esse ex opinione mali: cap. 13. in qua Epicurum refellit, qui ipsam opinionem esse agritudinem contendit, & Cyrenaicos, qui non nisi inopinatum malum ad agritudinem valere putant, quod, quamquam insperata sint graviora, & ipsa præmeditatio agritudinem minuat: cap. 13. med. 14. 15. ut merito reprehendantur Epicurei, qui istam reprehendant cap. 16. & cogitationes potius ad voluprantes traducant corporis, aut quæ propter corpus vel recorda-

zione, vel spe cogitentur: cap. 17-21, tamen in isto non sint omnia, cum & non opinatorum natura considerata intelligatur, propterea tantum magna videri, quod quanta sint, considerandi spatium non detur, & quasi culpa contractum omne non proci-sum malum videatur: cap. 22. Altera pars dolorem voluntarium esse, non in natura rerum ipsa situm, ex eo demonstratur, quod cum accessit ad opinionem magni mali altera illa opinio, ad officium pertinere, agre ferre, quod acciderit, vehementer augeatur agritudinis perturbatio: cap. 26. &c. Tertia denique hoc argumento a natura rerum agritudinem removeet, quod agritudo fere non sit nisi e recenti mali opinione quæque habeat quandam vividitatem; unde fiat, ut ipse dies vel maxime agritudini medeat: cap. 31. Reliqua disputatio versatur in remediis agritudinis tractandis. ERNESTUS.

I.

Uidnam esse, Brute, causæ putem, cur, cum contememus ex animo & corpore, corporis curandi tuendique causa quæsitâ sit ars, ejuisque utilitas deorum immortalium inventioni consecrata: animi autem medicina nec tam desiderata sit, antequam inventa, nec tam culta, posteaquam cognita est, nec tam multis grata & probata, pluribus etiam suspecta & invisa? An quod corporis gravitatem & dolorem animo iudicamus, animi morbum corpo-

C c c 2

[Inventioni consecrata] Omnino intelligi voluit Cicero, utilitatem artis medicæ eo fuisse, quasi consecratam, quod credita fuit inventum esse Deorum immortalium; aut certe inventores ejus ac primi artifices divinis honoribus affecti. Proinde legendum non inventioni, sed inventione. Ita scribit constanter Cicero. *Vetera jam ista, & religione omnium consecrata*, inquit Tuscul. I. 14. Et Tusc. V. 4. *Saceris ratio disputandi Platonis memoris & literis consecrata*. Non aliter, de Nat. Deor. II. 26. *Aer Junonis nomine consecratur*. Itemque III. 24. *Quarum rerum utilitas videri etiam consecrata simulacris*. Buharius. Quid si consecrata perinde accipitur ac assignata, attributa? Potest quidem sic acci-

pi. Quid est enim consecratio? Assignandi, addicendi, attribuedi forma quædam. Tum opportune monet Thomas Wopkensius, *Leff. Tullian.* II. 17. non raro actioni tribui quod persone convenit: & III. 1. non abhorrere Tullium ab ejus figuræ usu, quam grammatici vocant hypallagen. *Ibidem* III. 3. *Solent Tullius de qualitatibus rerum loqui, tanquam de rebus ipsis, quarum illæ qualitates sunt*. Jam proposita Ciceronis verba sic opinor posse intelligi: Ars medendi, propter suam utilitatem Diis assignata fuit tanquam inventoribus, vel, quod eodem recidit: Inventio artis medicæ, propter suam utilitatem Diis fuit attributa. Anon.

re non sentimus? Ita fit, ut animus de se ipse tum iudicet, cum id ipsum, quo iudicatur, ægrotet.

Quod si tales nos natura genuisset, ut eam ipsam intueri & perspicere, eademque optima duce cursum vitæ conficere possemus: hæud erat sane, quod quisquam rationem ac doctrinam requireret. Nunc parvulus nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus opinionibusque depravatis sic restinguimus, ut nusquam naturæ lumen appareat. Sunt enim ingeniis nostris femina innata virtutum: quæ si adollescere liceret, ipsa nos ad beatam vitam natura perduceret. Nunc autem, simul atque editi in lucem & suscepti fumus, in omni continuo pravitate & in summa opinionum perversitate versamur: ut pæne cum lacte nutricis errorem suxisse videamur. Cum vero parentibus redditi, demum magistris traditi fumus, tum ita variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas, & opinionioni confirmata natura ipsa cedat.

II. Accedunt etiam poætæ: qui cum magnam speciem doctrinæ sapientiæque præ se tulerunt, audiuntur, leguntur, ediscuntur, & inhærescunt penitus in mentibus. Cum vero accedit eodem quasi maximus quidam magister, populus, atque omnis undique ad vitia consentiens multitudo, tum plane inficimur opinionum pravitate, a naturaque desciscimus: ut nobis optimam naturam invidisse videantur, qui nihil melius homini, nihil magis expetendum, nihil præstantius honoribus, imperiis, populari gloria iudicaverunt. Ad quam fertur optimus quisque, veramque illam honestatem expetens, quam unam natura maxime inquiri, in summa inanitate versatur,

con-

2 De se ipse tum iudicet] Si æger animus de se possit suoque morbo iudicare, qui artem aspernaretur curandi sanandique sui? illam idcirco negligit, quod egere se non putat remediis. Hoc certe voluit Cicero, quem miror a Davilio rapti in alia omnia. Plutarcho se tueri. Eto sane Plutarchus arbiter. Et que ex huius libro de Animi Corporisque affectionibus descripsit; ubi videtur Grecus scriptor, quod in hac Tusculana legatur, exprimere sua lingua voluisse. *Opus. pag. 500. Τοῦ αὐτοῦ γὰρ πρὸς τὴν ψυχὴν νοσητικῶν ἀφαιρέσεων ἡ λογιστικῆς ἀδύνατος.* Totis δὲ

τῆς ψυχῆς πικρῶς ἀδύνατος, ἢ ἐξου ἀγνοῦν ἐν αὐτῇ πᾶσι. Πάσης γὰρ ἡ ἀδύνατος. Quæ Latinus interpres ita reddidit: Nam ratio sana morbos corporis sentit. De animi morbis, simul ipsa laborans, iudicium ferre non potest, affectu eo ipso, cuius erat iudicare. Proinde non dubitarem legere cum Erasmo: Ipse non iudicet, nisi ipsa Ciceronis verba exhiberet veteris codex Lugdunensis Batavorum Academia, qui habet, ipse non tum iudicet: cum, &c. Post paulo legendum arbitror, ægrotat. Buhner.

confectaturque nullam³ eminentem effigiem virtutis, sed adumbratam imaginem gloriæ. Est enim gloria, solida quædam res & expressa, non adumbrata. Ea est consentiens laus bonorum, incorrupta vox bene iudicantium de eccellente virtute. Ea virtuti⁴ resonat, tanquam imago. Quæ quia recte factorum plerumque comes est, non est bonis viris repudianda.

Illam autem, quæ se ejus imitricem esse vult, temeraria atque inconsiderata, & plerumque peccatorum vitiorumque laudatrix, fama popularis, simulatione honestatis formam ejus pulchritudinemque corrumpit. Quæ cæcitate homines, cum quædam etiam præclara cuperent, eaque nescirent nec ubi nec qualia essent, funditus alii everterunt suas civitates, alii ipsi occiderunt. Atque hi quidem optima petentes, non tam voluntate quam cursu errore falluntur. Quid, qui pecuniæ cupiditate, qui voluptatum libidine feruntur: quorumque ita perturbantur animi, ut non multum absint ab infania, quod insipientibus contingit omnibus, his nullane est adhibenda curatio? Utrum, quod minus noceant animi ægrotationes, quam corporis? an, quod corpora curari possint, animorum medicina nulla sit?

IV. At & morbi perniciosiores, pluresque sunt animi, quam corporis. Hi enim ipsi odiosi sunt, quod ad animum pertinent, eumque sollicitant: animusque æger, ut ait Ennius, *semper errat, neque pati, neque perpeti potest: cupere nunquam desinit*. Quibus duobus morbis, (ut omittam alios) ægritudine & cupiditate, qui tandem possunt in corpore esse graviore? Qui vero probari potest, ut sibi mederi animus non possit, cum ipsam medicinam corporis animus invenerit: cumque ad corporum sanationem multum ipsa corpora & natura valeant: nec omnes, qui curari se passi sunt, continuo etiam convalescant; animi autem, qui sanari voluerint, præceptif- que

3 Nullam eminentem effigiem (virtutis) sed adumbratam imaginem gloriæ] Voci, virtutis, præsentis doctissimo Bentlejo, uncinus circumposuimus, cum manifesto περιέχει, nec a Balliol. agnoscat. *Devis.*
4 Ea virtuti resonat tanquam imago] *Imago* idem valet ac Echo. Philargyrius in Virgilii Elog. IV. 50. *Que Græce ἀνά, Latine imago dicitur.* Horatius lib. I. Od. 12.
Cuius resonans iocosa nomen imago. Idem.

que sapientium paruerint, sine ulla dubitatione sanentur? Est profecto animi medicina philosophia: cuius auxilium non, ut in corporis morbis, petendum est foris: omnibusque opibus, viribusque, ut nosmetipsi nobis mederi possimus, elaborandum est.

Quamquam de universa philosophia, quantopere expectanda esset & colenda, satis, ut arbitror, dictum est in Hortensio. De maximis autem rebus nihil fere intermisimus postea nec disputare, nec scribere. His autem libris exposita sunt ea, quæ a nobis cum familiaribus nostris in Tusculano erant disputata. Sed quoniam duobus superioribus de morte & de dolore dictum est, tertius dies disputationis hoc tertium volumen efficiet. Ut enim in Academiam nostram descendimus, inclinatio jam in postmeridianum tempus die, poposci eorum aliquem, qui aderant, causam differendi. Tum res acta sic est.

V. AUD. Videtur mihi cadere in sapientem ægritudo. MAR. Num reliquæ quoque perturbationes animi, formidines, libidines, iracundiæ? Hæc enim fere sunt ejusmodi, quæ Græci *πάθη* appellant: ego poteram morbos, & id verbum esset e verbo; sed in consuetudinem nostram non caderet. Nam misereri, invidere, gestire, lætari, hæc omnia *morbos* Græci appellant, motus animi rationi non obtemperantes: nos autem hos eisdem motus concitati animi, recte, ut opinor, *perturbationes* dixerimus: morbos autem non satis usitate: nisi quid aliud tibi videtur. AUD. Mihi vero isto modo. MAR. Hæcne igitur cadere in sapientem putas? AUD. Prorsus existimo. MAR. Næ ista gloriosa sapientia non magno æstimanda est, si quidem non multum differt ab insania. AUD. Quid? tibi omnifine animi commotio videtur insania? MAR. Non mihi quidem soli: sed, id quod admirari sæpe soleo, majoribus quoque nostris hoc ita visum intelligo multis seculis ante Socratem: a quo hæc omnis, quæ est de vita & de moribus, philosophia manavit. AUD. Quonam tandem modo? MAR. Quia nomen insanitiæ significat mentis ægrotationem & morbum, id est, insanitatem, & ægrotationem.

5. Insanitatem] Vide Turæbium, Adverf. II. 6.

nem animi, quam appellarunt insaniam. Omnes autem perturbationes animi morbos philosophi appellant; negantque, stultum quemquam his morbis vacare: qui autem in morbo sunt, sani non sunt: & omnium insipientium animi in morbo sunt: omnes insipientes igitur insaniant. Sanitatem enim animorum positam in tranquillitate quadam constantiaque censebant: his rebus mentem vacuum appellarunt *insaniam*, propterea quod in perturbato animo, sicut in corpore, sanitas esse non possit.

VI. Nec minus illud acute, quod animi affectionem, lumine mentis carentem, nominaverunt *amentiam*, eandemque *dementiam*. Ex quo intelligendum est, eos, qui hæc rebus nomina posuerunt, sensisse hoc idem, quod a Socrate acceptum diligenter Stoici retinuerunt, Omnes *insipientes* esse *non sanos*. Qui enim animus est in aliquo morbo, (morbos autem hos perturbatos motus, ut modo dixi, philosophi appellant) non magis est sanus, quam id corpus, quod in morbo est. Ita fit, ut sapientia sanitas sit animi: insipientia autem quasi insanitas quædam, quæ est insania, eademque dementia. Multoque melius hæc notata sunt verbis Latinis, quam Græcis: quod aliis quoque multis locis reperietur. Sed id alias: nunc, quod instat.

Totum igitur id, quod quærimus, quid & quale sit, verbi vis ipsa declarat. Eos enim sanos intelligi necesse est, quorum mens motu, quasi morbo, perturbata nullo sit. Qui contra affecti sunt, hos insanos appellari necesse est. Itaque nihil melius, quam quod est in consuetudine sermonis Latini, cum *exisse ex potestate* dicimus eos, qui effrenati feruntur, aut libidine, aut iracundia. Quamquam ipsa iracundia libidinis est pars. Sic enim definitur iracundia, *Ulciscendi libido*. Qui igitur exisse ex potestate dicuntur, idcirco dicuntur, quia non sunt in potestate mentis, cui regnum totius animi a natura tributum est. Græci autem *μανίαν* unde appellant, non facile dixerim. Eam tamen ipsam distinguimus nos melius, quam illi. Hanc enim insaniam, quæ juncta stultitiæ patet latius, a furore distinguimus. Græci volunt illi quidem, sed parum valent verbo: quem nos furorem, *μεγαχρονίαν* illi vocant. Quasi vero

atra bili solum mens, ac non sæpe vel iracundia graviore, vel timore, vel dolore moveatur. Quo genere Athamantem, Alcmaonem, Ajacem, Orestem furere dicimus. Qui ita fit affectus, eum dominum esse rerum suarum vetant duodecim tabulæ. Itaque non est scriptum, SI INSANUS, sed SI FURIOSUS. ESSE INCIPIT. Insaniam enim censuerunt (id est, inconstantiam sanitate vacantem) posse tamen tueri mediocritatem officiorum, & vitæ communem cultum atque usitatum. Furorem autem esse rati sunt mentis ad omnia cæcitatem. Quod cum majus esse videatur quam insaniam, tamen ejusmodi est, ut furor in sapientem cadere possit, non possit insaniam. Sed hæc alia quæstio est. Nos ad propositum revertamur.

VII. Cadere, opinor, in sapientem ægritudinem tibi dixisti videri. AUD. Et vero ita existimo. MAR. Humanum id quidem, quod ita existimas. Non enim silice nati sumus. Sed est naturale in animis tenerum quiddam atque molle, quod ægritudine, quasi tempestate, quatiatur. Nec absurde Crantor ille, qui in nostra Academia vel in primis fuit nobilis, „ Minime, inquit, assentior iis, qui istam nescio quam „ indolentiam magnopere laudant: quæ nec potest ulla esse, „ nec debet. Ne ægrotus sim, inquit: sed si fuerim, sensus „ adsit, sive fecerit quid, sive avellatur a corpore. Nam istuc „ nihil dolere non sine magna mercede contingit, immanitas in animo, stuporis in corpore.

Sed videamus, ne hæc oratio sit hominum assentantium nostræ imbecillitati, & indulgentium mollitudini: nos autem audeamus non solum ramos amputare miseriarum, sed omnes radicem

⁶ Si furiosus esse incipit] In farragine Nonii Marcelli, V. Furor, ubi hæc describuntur verba Ciceronis, legere est: Si furiosus esse. At enim & hic & illic rescribendum est, *esse*, quod proprium est verbum XII. Tab. Illud esse incipit, glossæma est, ut vocant, quod e margine in contextum irrepsit. Adhibenda est eadem correctio de Divinat. II. 50., ubi videmus, Si furiosus est, & Rhetoricæ ad Herenn. 1. 13. Si furiosus existit. Quæ scribendi varietas scriptorum inconstantiam errorumque arguit. Baberius.

⁷ Sed est naturale] Qualis; dii boni, ora-

tio! Est naturale tenerum quiddam & molle. Apage istam scabiem & porriginem ab homine omnium cultissimo. Quis, qui Ciceronem unquam triverit, non sic potius scripsisset se dejeraverit? Est natura tenerum quiddam & molle. Quare sic corrigendus est totus locus. Sed est natura fere in animis tenerum quiddam, &c. Ita in Tuscul. II. 20., loco huic simillimo & plane gemello, Est in animis omnium fere natura molle quiddam &c. Quare ipsum Ciceronem, optimum ducem, sequamur: & vapulent librarii. Bontlejus, & præcune quidem Lambino.

dicum fibras evellere. Tamen aliquid relinquetur fortasse: ita sunt altæ stirpes stultitiæ: sed relinquetur id solum, quod erit necessarium. Illud quidem sic habeto, nisi sanatus animus sit, quod sine philosophia fieri non potest, finem miseriarum nullum fore. Quamobrem, quoniam coepimus, tradamus nos ei curandos. Sanabimur, si volumus. Et progrediam quidem longius: non enim de ægritudine solum, quanquam id quidem primum, sed de omni animi, ut ego posui, perturbatione (morbo, ut Græci volunt) explicabo. Et primo, si placet, Stoicorum more agamus, qui breviter adstringere solent argumenta: deinde nostro instituto vagabimur.

VIII. Qui fortis est, idem est fidens: quoniam confidens mala consuetudine loquendi in vitio ponitur, ductum verbum a confidendo, quod laudis est. Qui autem est fidens, is profecto non extimescit. Discrepat enim a timendo confidere. Atque in quem cadit ægritudo, in eundem timor. Quarum enim rerum præsentia sumus in ægritudine, eandem impendentes & venientes timemus. Ita fit, ut fortitudini ægritudo repugnet. Verisimile est igitur, in quem cadat ægritudo, cadere in eundem timorem, & infractionem quandam animi, & demissionem. Quæ in quem cadunt, in eundem cadit ut serviat, ut victum se quandoque esse fateatur. Quæ qui recipit, recipiat idem necesse est timiditatem & ignaviam. Non cadunt autem hæc in virum fortem. Igitur ne ægritudo quidem. At nemo sapiens, nisi fortis. Non cadet ergo in sapientem ægritudo.

Præterea necesse est, qui fortis sit, eundem esse magni animi: qui magni animi sit, invictum: qui invictus sit, cum res humanas despicere, atque infra se positas arbitrari. Despicere autem nemo potest eas res, propter quas ægritudine affici potest. Ex quo efficitur, fortem virum ægritudine nunquam affici. Omnes autem sapientes, fortes. Non cadit igitur in sapientem ægritudo. Et quemadmodum oculus conturbatus non est probe affectus ad suum munus fungendum: & reliquæ partes totumve corpus statu cum est motum, deest officio suo & muneri: sic conturbatus animus non est aptus ad

exsequendum munus suum. Munus autem animi est, ratione bene uti: & sapientis animus ita semper affectus est, ut ratione optime utatur. Nunquam igitur est perturbatus. At ægritudo, perturbatio est animi: Semper igitur ea sapiens vacabit.

VIII. Veri etiam simile illud est, qui sit temperans, quem Græci *σωφρον* appellant, eamque virtutem *σωφροσύνη* vocant, quam soleo equidem tum temperantiam, tum moderationem appellare, nonnunquam etiam modestiam: sed haud scio, an recte ea virtus frugalitas appellari possit: quod angustius apud Græcos valet, qui frugi homines *Χρηστίμους* appellant, id est, tantummodo utiles: at illud latius. Est enim omnis abstinentia, omnis innocentia, quæ apud Græcos usitatum nomen nullum habet, sed habere potest *ἀδελφείαν*: nam est innocentia, affectio talis animi, quæ noccat nemini. Reliquas etiam virtutes frugalitas continet. Quæ nisi tanta esset, & si iis angustius⁸, quibus plerique putant, teneretur, nunquam esset L. Pisonis cognomen tantopere laudatum.

Sed quia nec qui, propter metum, præsidium reliquit, quod est ignavia: nec qui, propter avaritiam, clam depositum non reddidit, quod est injustitia: nec qui, propter temeritatem, male rem gessit, quod est stultitia, frugi appellari solet; eo tres virtutes, fortitudinem, justitiam, prudentiam, frugalitas est complexa: etsi hoc quidem commune est virtutum. Omnes enim inter se nexæ & jugatæ sunt. Reliqua igitur & quarta virtus ut sit ipsa frugalitas, necesse est. Ejus enim

⁸ Si iis angustius, quibus plerique putant, teneretur.] Dicit hoc idcirco, quoniam laus a frugalitate ducta fœdere iam cœperat Romanis civibus. Ferebant enim se pares regibus, de quibus noster dixerat, (pro Dejotaro, cap. 9.) Frugi hominem dici non multum habet laudis in rege. Quod ille fastidium statim improbat. At alibi (ad Attic. VII. 4.) satis significat, id elogium, in quo veteres tantum videbant honorificæ commendationis, non aliis tribui solitum esse quam servis aut liberis. Nam Dionysium quemdam postquam appellavit frugi hominem, subiungit, ac ne libertinum laudare videar, plane civium bo-

num. Ubi modica correptione adhibita legendum videtur: ne ut libertinum, &c. Erat enim is homo revera Attici liberus: Rediit is memoriam hac occasione lepidum Epigramma Martialis, XII. 30.

Siccas, sobrius est Aper. Quid ad me? Sævum sic ego laudo, non amicum. Quam vero ob causam lauti homines atque honorati laudem admittere illam deserint, S. Augustinus aperit lib. de Beat. Vita, n. 31. Propter vulgarem dicendi consuetudinem, qua frugalitas, quasi perhæmonia dici solet. Burherius.

enim videtur proprium, motus animi appetentis regere & sedare, semperque adversantem libidini, moderatam in omni reservare constantiam. Cui contrarium vitium nequitia dicitur. Frugalitas, ut opinor, a fruge: qua nihil melius e terra. Nequitia ab eo (etsi hoc erit fortasse durius: sed tentemus, & luisse putemur, si nil sit) ab eo, quod nequidquam est in tali homine, ex quo idem, nihili dicitur. Qui sit frugi igitur, vel, si mavis, moderatus & temperans, eum necesse est esse constantem: qui autem constans, quietum: qui quietus, perturbatione omni vacuum: ergo etiam ægritudine. Et sunt illa sapientis. Aberit igitur a sapiente ægritudo.

IX. Itaque non incite Heracleotes Dionysius ad ea disputat, quæ apud Homerum Achilles queritur, hoc, ut opinor, modo,

Corque meum penitus turgescit cristibus iris,

Cum decore, atque omni me orbatum laude recordeo.

Num manus affecta recte est, cum in tumore est? Aut num aliud quoddam membrum tumidum ac turgidum non vitiose se habet? Sic igitur inflatus & tumens animus in vitio est. Sapientis autem animus semper vacat vitio, nunquam turgescit, nunquam tumet. At iratus animus ejusmodi est: nunquam igitur sapiens irascitur. Nam si irascitur, etiam concupiscit. Proprium est enim irati, cupere, a quo læsus videatur, ei quam maximum dolorem inurere. Qui autem id concupierit, eum necesse est, si id consecutus sit, magnopere lætari. Ex quo fit, ut alieno malo gaudeat. Quod quoniam non cadit in sapientem, ne ut irascatur quidem cadit. Sin autem caderet in sapientem ægritudo, caderet etiam iracundia. Quæ quoniam vacat, ægritudine etiam vacabit.

Etenim si sapiens in ægritudinem incidere posset, posset etiam in misericordiam, posset in invidentiam. Non dixi in invidiam, quæ tum est, cum invidetur; ab invidendo autem invidentia recte dici potest, ut effugiamus ambiguum nomen invidiæ: quod verbum dictum est a nimis intuendo fortunam alterius, ut est in Menalippo:

D d d 2

Quis

* Crit. Sed temerius lassit.

9. Apud Homerum] Iliad. I. 642.

Quisnam florem liberum invidit meum?

Male Latine ¹⁰ videtur: sed præclare Accius: ut enim videtur, sic invidere *florem* rectius, quam *flori*, dicitur. Nos consuetudine prohibemur: poeta jus suum tenuit, & dixit audacius.

X. Cadit igitur in eundem & misereri, & invidere. Nam qui dolet rebus alicujus adversis, idem alicujus etiam secundis dolet: ut Theophrastus interitum deplorans Callisthenis, sodalis sui, rebus Alexandri prosperis angitur: itaque dicit Callisthenem incidisse in hominem summa potentia, summaque fortuna, sed ignarum, quemadmodum rebus secundis uti conveniret. Atqui quemadmodum misericordia ægritudo est ex alterius rebus adversis: sic invidentia ægritudo est ex alterius rebus secundis. In quem igitur cadit misereri, in eundem etiam invidere. Non cadit autem invidere in sapientem: ergo ne misereri quidem. Quod si hoc ægre ¹¹ ferre sapiens solet, misereri etiam solet. Abest ergo a sapiente ægritudo.

Hæc sic dicuntur ¹² a Stoicis, concludunturque contortius. Sed latius aliquanto dicenda sunt & diffusius: sententiis tamen utendum eorum potissimum, qui maxime forti, &, ut ita dicam, virili utuntur ratione atque sententia. Nam Peripatetici, familiares nostri, quibus nihil est uberior, nihil eruditius, nihil gravius, mediocritates vel perturbationum, vel morborum animi, mihi non sane probant. Omne enim malum, etiam mediocre ¹³, magnum est. Nos autem id agimus, ut id in sapiente nullum sit omnino. Nam ut corpus, etiam si mediocriter ægrum est, sanum non est: sic, in animo, si est ista mediocritas, caret sanitate.

Itaque præclare nostri, ut alia multa, molestiam, sollicitudinem, angorem, propter similitudinem corporum ægrorum, ægritudinem nominaverunt. Hoc propemodum verbo Græci omnem animi perturbationem appellant: vocant enim *πῶθος*, id

¹⁰ Male Latine &c.] Vide Santhii Minervam III. 3. V. Invidio.

¹¹ Quod si hoc ægre] Davisius probabilis conjectura, delet hoc.

¹² Hæc si dicuntur a Stoicis... & latius] Vulgo hæc sic dicuntur a Stoicis... sed la-

rius. Priorem mutationem ratam faciunt Reg. & Pithæan. Alteram excogitavit Cl. Bentleii solertia. Davisius.

¹³ Etiam mediocre, magnum est] Lego: etiam mediocre, malum est. Baheer.

id est, morbum, quicumque est motus in animo turbidus. Nos melius: ægris enim corporibus simillima est animi ægritudo. At non similis ¹⁴ agrotationis est libido, non immoderata lætitia, quæ est voluptas animi elata & gestiens. Ipse etiam metus non est morbi admodum similis, quanquam ægritudini est finitimus, sed proprie, ut agrotatio in corpore, sic ægritudo in animo, nomen habet non se junctum a dolore. Doloris igitur hujus origo nobis explicanda est, id est, causa efficiens ægritudinem in animo, tanquam agrotationem in corpore. Nam, ut medici, causa morbi inventa, curationem esse inventam putant: sic nos, causa ægritudinis reperta, medendi facultatem reperimus.

XI. Est igitur causa omnis in opinione, nec vero ægritudinis solum, sed etiam reliquarum omnium perturbationum: quæ sunt genere quatuor, partibus plures. Nam cum omnis perturbatio sit animi motus vel rationis expers, vel rationem adspersans, vel rationi non obediens, isque motus aut boni aut mali opinione citetur: bifariam quatuor perturbationes æqualiter distributæ sunt. Nam duæ sunt ex opinione boni: quarum altera, voluptas gestiens, id est, præter modum elata lætitia opinione præsentis magni alicujus boni: altera, vel cupiditas recte, vel libido dici potest, quæ est immoderata appetitio opinati magni boni, rationi non obtemperans. Ergo hæc duo genera, voluptas gestiens & libido, bonorum opinione turbantur ¹⁵, ut duo reliqua, metus & ægritudo, malorum. Nam & metus opinio est magni mali impendentis: & ægritudo est opinio magni mali præsentis: & quidem recens opinio talis mali, ut in eo rectum videatur esse angere: id autem est, ut is, qui doleat, oportere opinetur se dolere. His autem perturbationibus, quas in vita hominum stultitia quasi quædam furias immittit atque incitat, omnibus viribus atque opibus repugnandum est, si volumus hoc, quod datum est vitæ, tranquille placideque traducere. Sed cætera alias: nunc ægritudinem, si possumus, depellamus. Id enim sit propositum:

¹⁴ At non similis est agrotationis libido] ¹⁵ Turbantur] Davisius, turbant, assenside Cic. de Fin. III. 10. Baheer.

tum : quandoquidem eam tu videri tibi in sapientem cadere dixisti. Quod ego nullo modo existimo. Tetra enim res est, misera, detestabilis, omni contentione, velis, ut ita dicam, miserisque fugienda.

XII. Qualis enim tibi ille videtur Tantalo prognatus, Pelepe natus, qui quondam a focero Œnomaos rege Hippodamiam raptis nactus est nuptiis? Jovis iste quidem pronepos. Tamne ergo abjectus, tamque fractus?

Nolite (inquit) hospites ad me adire illico istic ;

Ne contagio mea bonis, umbrave obsit .

Tanta vis sceleris in corpore hæret .

Tu te, Thyesta, damnabis, orbabisque luce propter vim sceleris alieni? Quid? illum filium Solis nonne patris, ipsius, luce indignum putas?

Refugere oculi : corpus macie extabit :

Lacryma peredere humore exsanguis¹⁶ genas :

Situ nidoris barba padore horrida

Atque intonsa infuscat pectus illuvie scabrum .

Hæc mala, o stultissime Æta, ipse tibi addidisti. Non incrant in his, quæ tibi casus invexerat, & quidem inveterato malo, cum tumor animi resedisset. Est autem ægritudo, ut docebo, in opinione mali recentis. Sed moeres videlicet regni desiderio, non filia. Illam enim oderas, & jure fortasse. Regno non æquo animo carebas. Est autem impudens luctus mœrore se conficientis, quod imperare non liceat liberis. Dionysius quidem tyrannus, Syracusis expulsus, Corinthi pueros docebat. Usque eo imperio carere non poterat. Tarquinio vero quid impudentius, qui bellum gereret cum iis, qui ejus non tulerant superbiam? Is, cum restitui in regnum nec Venentium nec Latinorum armis potuisset, Cumas se contulisset dicitur, inque ea urbe senio & ægritudine esse confectus.

XIII. Hoc tu igitur censens sapienti accidere posse, ut ægritudine opprimatur, id est, miseria? Nam cum omnis perturbatio miseria est, tum carnificina est ægritudo. Habet ardorem

¹⁶ Exsanguis ἄχαιός, pro, exsanguis. De. versu proxime sequenti, Turneb. Adversar. XXVII. 6.

rem libido, levitatem lætitia gestiens, humilitatem metus: sed ægritudo majora quædam, tabem, cruciatum, afflictionem, fœditatem: lacerat, exest animum, planeque conficit. Hanc nisi exuimus sic, ut abiciamus, miseria carere non possumus.

Atque hoc quidem perspicuum est, tum ægritudinem existere, cum quid ita visum sit, ut magnum quoddam malum adesse & urgere videatur. Epicuro autem placet, opinionem mali¹⁷ ægritudinem esse natura, ut quicumque intueatur in aliquod majus malum, si id sibi accidisse opinetur, sit continuo in ægritudine. Cyrenæici non omni malo ægritudinem effici censent, sed insperato & nec opinato malo. Est id quidem non mediocre ad ægritudinem augendam. Videntur enim omnia repentina graviora. Ex hoc & illa jure laudantur:

Ego cum genui, tum moriturum scivi, & ei rei sustuli.

Præterea ad Trojam cum misi ob defendendam Græciam,

Sciebam me in morriferum bellum, non in epulas mittere .

XIV. Hæc igitur præmeditatio futurorum malorum lenit eorum adventum, quæ venientia longe ante videris. Itaque apud Euripidem¹⁸ a Theseo dicta laudantur. Licet enim, ut læpe facimus, in Latinum illa convertere:

Nam qui hæc audita a docto meminissim viro,

Fururas mecum commentabar miseras :

Aut mortem acerbam, aut exilii mœstam fugam,

Aut semper aliquam molem meditabar mali :

Ut, si qua inveccha diritas casu foret,

Ne me imparatum cura laceraret repens .

Quod autem Theseus a docto se audisse dicit, id de seipso loquitur Euripides. Fuerat enim auditor Anaxagoræ, quem ferunt, nuntiata morte filii dixisse, *Sciebam me genuisse mortalem*. Quæ vox declarat, iis esse hæc acerba, quibus non fuerint cogitata. Ergo id quidem non est dubium, quin omnia,

¹⁷ Opinionem mali.] Ita Victorius: ne quis a Davisco solo profectam hanc lectionem existimet. Sed Manut. Lamb. & Grut. dogm. quæ ad horum & intellectum & explicationem plurimum momenti allatura sunt.

¹⁸ Apud Euripidem.] Hæc transtulisse de Cæmærius: *

omnia, quæ mala putantur, sint improvisa graviora. Itaque quanquam non hæc una res efficit maximam ægritudinem: tamen, quoniam multum potest provisio animi & preparatio ad minuendum dolorem, sint semper omnia homini humana meditata. Et nimirum hæc est illa præstans & divina sapientia, perceptas penitus & pertractatas humanas res habere; nihil admirari, cum acciderit; nihil, antequam evenerit, non evenire posse arbitrari.

Quamobrem ¹⁹ omnes, cum secundæ res sunt maxime, tum maxime

Meditari secum oportet, quo pacto adversam ærumnam ferant,

Pericla, damna, exilia. Peregre rediens semper cogitet. Aut filii peccatum, aut uxoris mortem, aut morbum filia. Communia esse hæc; fieri posse; ut ne quid animo sit novum:

Quidquid præter spem eveniat, omne id deputare esse in lucro.

XV. Ergo hoc Terentius a philosophia sumptum cum tam commode dixerit, nos, e quorum fontibus id haustum est, non & dicemus hoc melius, & constantius sentiemus? Hinc est enim ille vultus semper idem, quem dicitur Xanthippe prædicare solita in viro suo fuisse Socrate; eodem semper se vidisse excurrentem illum domo, & revertentem. Nec vero ea frons erat, quæ M. Crassi illius veteris, quem semel ait in omni vita risisse Lucilius; sed tranquilla & serena: sic enim accepimus. Jure autem erat semper idem vultus, cum mentis, a qua is fingitur, nulla fieret mutatio. Quare accipio equidem a Cyrenaicis hæc arma contra casus & eventus, quibus eorum advenientes impetus diuturna præmeditatione frangantur: simulque judico, malum illud opinionis esse, non naturæ. Si enim in re esset, cur fierent provisiva leviora?

Sed est, iisdem de rebus quod dici possit subtilius, si prius Epicuri sententiam viderimus, qui censet, necesse esse omnes in ægritudine esse, qui se in malis esse arbitrentur, sive illa

ante

ante provisiva & expectata sint, sive inveteraverint. Nam neque veritate minui mala, nec fieri præmeditata leviora: stultamque etiam esse meditationem futuri mali, aut fortasse ne futuri quidem: satis esse odiosum malum omne, cum venisset: qui autem semper cogitavisset, accidere posse aliquid adversi, ei fieri illud sempiternum malum: si vero ne futurum quidem sit, frustra suscipi miseriam voluntariam: ita semper angere, aut accipiendo, aut cogitando malo. Levationem autem ægritudinis in duabus rebus ponit, avocatione a cogitanda molestia, & revocatione ad contemplandas voluptates. Parere enim censet animum rationi posse, &, quo illa ducat, sequi. Vetat igitur ratio intueri molestias: abstrahit ab acerbis cogitationibus hebetem aciem ad miseriam contemplandas: a quibus cum cecinit receptum, impellit rursum & incitat ad conspiciendas totaque mente contrectandas varias voluptates, quibus ille & præteritarum memoria & spe consequentium sapientis vitam refertam putat. Hæc nostro more nos diximus. Epicurei dicunt suo. Sed, quæ dicant, videamus: quo modo negligamus.

XVI. Principio male reprehendunt præmeditationem rerum futurarum. Nihil est enim, quod tam obtundat enervetque ægritudinem, quam perpetua in omni vita cogitatio, nihil esse, quod accidere non possit: quam meditatio conditionis humanæ: quam vitæ lex, commentatioque parendi, quæ non hoc assertit, ut semper mœreamus, sed ut nunquam. Neque enim qui rerum naturam, qui vitæ varietatem, qui imbecillitatem generis humani cogitat, mœret, cum hæc cogitat, sed tum vel maxime sapientiæ fungitur munere. Utrumque enim consequitur, ut & considerandis rebus humanis proprio philosophiæ fruatur officio, & adversis casibus triplici consolatione fanetur: primum, quod posse accidere diu cogitaverit, quæ cogitatio una maxime molestias omnes extenuat & diluit:

Tom. II.

E e e

dein-

²⁰ *Proprio philosophiæ fruatur officio*] Quamvis Manutii ac Lambini conjectura, qua fungatur pro fruatur statuunt, uno & altero codice sustententur; non tamen rejicere lectionem editam audeo, tanquam Romani sic nunquam locuti essent. *Fruatur officio proprio philosophiæ*, est illius officii emolumentum potiri. Sic de Amicitia: *recordatione amicitia nostra sic fruatur*, hoc est, cum aliquo fructu & jucunditate recordor amicitia nostra. Florus, II. 6, *victoria frui*. Wopkenf.

deinde, quod humane ²¹ ferenda intelligit: postremo, quod videt ²² malum nullum esse, nisi culpam; culpam autem nullam esse, cum id, quod ab homine non potuerit praestari, evenerit. Nam revocatio illa, quam affert, cum a contuendis nos malis avocatur, nulla est. Non est enim in nostra potestate, fodicantibus iis rebus, quas malas esse opinemur, dissimulatio, vel oblivio. Lacerant, vexant, stimulos admovent, ignes adhibent, respirare non sinunt. Et tu oblivisci jubes, quod contra ²³ naturam est? Quod a natura datum est, auxilium extorques inveterati doloris? Est enim tarda illa quidem medicina, sed tamen magna, quam affert longinquitas & dies. Jubes me bona cogitare, oblivisci malorum. Diceres aliquid, & magno quidem philosopho dignum, si ea bona sentires esse, quae essent homine dignissima.

XVII. Pythagoras * mihi si diceret ²⁴, aut Socrates, aut Plato: Quid jaces? aut quid moeres? aut cur succumbis cedisque fortuna? quae pervellere te forsitan potuerit & pungeret: non poterit certe vires frangere. Magna vis est in virtutibus. Eas excita, si forte dormiunt. Jam tibi aderit princeps fortitudo, quae te animo tanto esse coget, ut omnia, quae possint homini evenire, contemnas & pro nihilo putes. Aderit temperantia, quae est eadem moderatio; a me quidem paulo ante appellata frugalitas: quae te turpiter & nequiter facere nihil patiatur. Quid est autem nequius aut turpius effeminato viro? Ne justitia quidem sinet te ista facere: cui minimum esse videtur in hac causa loci: quae tamen ita dicit, dupliciter

²¹ Humane] Sic Victorius & Grævus. Sed malum cum Manutio, & Lambino, humana. Oliveus.

²² Videt malum nullum esse, nisi culpam] Quod Latini culpam vocarunt, id nos hodie malum morale, & ²³ *ἀναίτη* peccatum dicimus. Hinc non possum equidem causam explicari idoneam, cur Benlejus voluerit nisi culpa. Famil. IX. ep. 16. nihil esse sapientis praestare, nisi culpam. Vide ibid. V. 21. VI. 1. XII. 23. *ὑποκένσι*.

²³ Naturam est?] *ἄλλοι* doloris] Victorius punctam interrogativam & hic & illic non habet.

* Viñ. Man. Lamb. mihi sic diceret

²⁴ Pythagoras mihi si diceret] Manutio, Victorio, Lambinique editionibus vix fidem dederim, cum Pythagoras mihi sic diceret, exhibent. Est hoc *εἰπὼν*, quod appellant, *πρὸς τὸ ἐπιμαρτυροῦν*, quo sic loquitur Tullius, ut si in antecedentibus dixisset, *Esset hoc quod jubes, aliquid & magno quidem philosopho dignum, Pythagoras modo esset, & non Epicurus ille voluptarius, qui mihi diceret* &c. Vis illa conjunctionis *ἢ*, dilucidari potest ex his, lib. V. cap. 9. *Laudat* (Epicurus) *tenentem vitium: philosophi id quidem, sed si Socrates.... diceret, non is qui finem* &c. *ὑποκένσι*.

ter esse te injustum, cum & alienum appetas, qui mortalis natus, conditionem postules immortalium, & graviter feras, te, quod utendum acceperis, reddidisse.

Prudentia vero quid respondebis, dicenti virtutem sese esse contentam, quo modo ad bene vivendum, sic & ad beate? Quae si extrinsecus religata pendeat, & non oriatur a se, & rursus ad se revertatur, & omnia sua complexa nihil quaerat aliunde, non intelligo, cur aut verbis tam vehementer ornanda, aut re tantopere expetenda videatur. Ad haec bona me si revocas, Epicure, pareo, sequor, utor te ipso duce, obliviscor etiam malorum, ut jubes, eoque facilius, quod ea ne in malis quidem ponenda censeo. Sed traducis cogitationes meas ad voluptates. Quas? corporis, credo, aut quae propter corpus vel recordatione vel spe cogitentur. Numquid est aliud? rectene interpretor sententiam tuam?

Solent enim isti negare nos intelligere, quid dicat Epicurus. Hoc dicit, & hoc ille * acriculus, me audiente Athenis, senex Zeno, istorum acutissimus, contendere & magna voce dicere solebat: eum esse beatum, qui praesentibus voluptatibus frueretur, consideretque se fruitarum aut in omni aut in magna parte vitae, dolore non interveniente: aut si interveniret, si summus foret, futurum brevem: si productior, plus habiturum jucundi quam mali: haec cogitantem fore beatum, praesertim si & ante perceptis bonis contentus esset, nec mortem, nec deos extimesceret.

XVIII. Habes formam Epicuri vitae beatae, verbis Zenonis expressam, nihil ut possit negari. Quid ergo? Hujusmodi vitae propositio & cogitatio aut Thyestem levare poterit, aut Aetam, de quo paulo ante dixi, aut Thelamonem, pulsum patria, exulantem atque egentem? In quo haec admiratio fiebat:

Hicine est Telamo ille, modo quem gloria ad caelum exulavit?

Quem aspectabant? cujus ob os Graji ora obvertebant sua? Quod si cui, ut ait idem, simul animus cum re concidit, a

E e e 2

gra-

* Viñ. Man. Graeculus. Lamb. ἀκρίκος